

תהליכי מיסוד והסללה לעומת תהליכים ספונטניים בהיווצרות קהילות משימתיות בישראל

נייר עמדה

המסמך מבוסס על ממצאי מחקר שערך מכון סאלד בשנת 2011, בקרב קהילות
משימתיות המקושרות לקרן שח"ף

שירה זיוון

ייעוץ: קרן דביר

אפריל 2013

ניסן תשע"ג

מבוא

במסמך זה נאפיין את תהליך היווצרותן של קהילות, התפתחותן ואופן פעולתן. בתחילה נעסוק בקצרה בתחום מבנה הארגון ומיסודו, קבוצות אינטרס בישראל והגדרת מושג הקהילה על נגזרותיו. בהמשך נציג את ממצאי המחקר הקשורים לתהליכי התפתחות הקהילות ומיצובן בציר הסללה לעומת ספונטניות. נחתום את המסמך בתיאור ראשוני של תהליכי מיסוד המתרחשים כיום בקהילות השונות והשלכותיהם על סיכויי קיימות הקהילות.

התפתחותם של ארגונים חברתיים

הזירה החברתית פוליטית בישראל מהווה מצע עשיר להתפתחות מודלים שונים לייזום קהילות וקבוצות המבקשות להשפיע ולשנות. מחקרים מצביעים על גידול חד במספרם של הארגונים לשינוי חברתי לאורך השנים האחרונות (קאופמן וגדרון 2006). גופים רבים תלויים בארגונים ממוסדים אחרים או באוכלוסיות יציבות, הדורשים מהם מיסוד על מנת לשפר את יחסי החוץ (סמואל, 1996).

הגדרת מונח המיסוד והשלכותיו

הנטינגטון (Huntington, 1968) מגדיר מיסוד כ"התהליך שבאמצעותו ארגונים והליכים משיגים ערך ויציבות" (הנטינגטון 1968, אצל בן דור 1975). מן המודלים לארגונים שמציע הנטינגטון (1968) עולה כי לצד היציבות שמביא המיסוד, הוא עשוי אף להביא אתו נוקשות וחוסר גמישות הנובעים מקיבוע הרגלים, בירוקרטיה, כמו גם צורך להיענות לגורמים מממנים המאיימים על האוטונומיה של הארגון. מידת גמישותו של ארגון הפועל להובלת שינויים חברתיים משמעותית ביותר שכן היא מצביעה על יכולתו לקבל החלטות באופן עצמאי, לשמר את עקרונותיו המקוריים, להימנע מקואופטציה של הגוף המממן וכך לפעול לקידום האינטרס שלשמו הוקם (Gaziey & Brudny 2007; קאופמן וגדרון 2006).

מאפייני המיסוד בקבוצה

ישי (1989) מונה ארבע דרגות מיסוד ארגוני של קבוצה. בלוח 1 מוצגים מאפייני הקבוצות.

לוח 1: קבוצות אינטרס לפי דרגת מיסוד הארגון (מבוסס על ישי, 1989)

שם	דרגת מיסוד	מאפיינים כלליים	מאפייני הנהגה	דוגמה
קבוצה אנומית	1	הקבוצה מתחילה כאקראית, נעדרת תשתית ארגונית ולרוב גם בעלת תוחלת חיים קצרה. פעולתה היא ספונטנית ונקודתית.	"מנהיג לשעה", כריזמטי המוביל את הקבוצה בעקבות אירוע מסוים.	קבוצות מחאה חברתיות העולות על רקע מאבק מקומי כגון תושבי כפר שלם או "הפנתרים השחורים" בראשית הקמתם.
קבוצת האינטרס הלא מאוגדת	2	קבוצות בעלות מכנה משותף משפחתי, עדתי, אזורי או מעמדי החסרות ארגון פורמלי ונותנות ביטוי לאינטרסים המתעוררים לסירוגין.	מכלל חברי הקבוצה, אחוז קטן הוא האחוז הפעיל.	קבוצות בציבור החרדי המפגינות נגד חילול השבת.
קבוצת האינטרס המוסדית	3	ארגון פורמלי הפועל במוסד רחב יותר.	ממוסדת ובירוקרטית.	חברי השדולה החקלאית בכנסת.

שם	דרגת מיסוד	מאפיינים כלליים	מאפייני הנהגה	דוגמה
קבוצת האינטרס המאוגדת	4	קבוצה מאוגדת בעלת תשתית ארגונית יציבה הכוללת מימון קבוע, מוסדות נבחרים וחברים רשומים.	מנהיגות קבועה, ממוסדת ובירוקרטית.	האגודה למלחמה בסרטן.

כל אחת מן הקבוצות בכל דרגות המיסוד יכולה לפעול למען **אינטרס פרטי** או למען **אינטרס ציבורי**. באינטרס פרטי הכוונה לעשייה המיועדת בעיקר לחברי הקבוצה. לדוגמה, הורדת מחירי הדירות בשכונה מסוימת. לעומת זאת קבוצות הפועלות למען אינטרס ציבורי, הן קבוצות ששמות על דגלן פעולות שיביאו לרווחתו של ציבור רחב, לדוגמה קבוצות הפועלות לשמירה על איכות הסביבה.

קבוצות אנומיות, המתחילות את דרכן בסימן "אד הוק" עשויות לגווע במהרה מכמה סיבות: מידת העניין של הציבור בהן עשויה להשתנות במידה ניכרת בהתאם לאירועים אקטואליים אחרים, הן אינן מאוגדות, הן מושפעות ממידת הכריזמה של מנהיגיהן, הן אינן מקבלות מימון סדיר ופעמים רבות הן עוסקות באינטרס פרטי. לאורך שנות המדינה קמו ושכחו קבוצות אלו. אף על פי כן, קבוצות אנומיות, אשר יוסדו ונוהלו בראשיתן באופן ספונטני, יכולות לעבור תהליכי מיסוד אשר יגדילו את סיכוייהן לשרוד במערכת החברתית פוליטית בישראל.

סוגי קהילות

בחלוקה גסה, ניתן לחלק את כלל הקהילות לשניים: קהילות שהמחבר בין חבריהן הוא מגורים בשטח גיאוגרפי משותף, וקהילות שהמחבר בין חבריהן הוא שותפות רעיונית (Black, & Hughes, 2001a, 2001b). את הקהילות שבסיסן רעיוני ניתן לחלק לארבעה תת-סוגים:

- (1) קהילות אינטרס:** קבוצה הכוללת כמה חברים בעלי מטרה משותפת הפועלים יחדיו כדי להשפיע על מדיניות ציבורית. לדוגמה, עמותת "צער בעלי חיים" (ישי, 1989).
- (2) קהילות פונקציונליות:** קהילות שבסיס החיבור בין חבריהן הוא בפונקציה משותפת המשמשת כבסיס לקהילה. לדוגמה, קהילת עובדי צה"ל (שרייבר, 2009).
- (3) קהילות מצב:** קהילות שהמוקד העיקרי שלהן הוא מצב משותף לכל חבריהן, המהווה בסיס לאינטרסים משותפים וזהות קהילתית (לדוגמה, קהילת המשפחות החד הוריות) (שרייבר, 2009).
- (4) קהילות ייעוד:** סוג זה של קהילות, שבו נתמקד במחקר זה, מוגדר כהתחברות של אנשים במבנה חברתי המייצר **אורח חיים משותף** המכוון להשגת מטרות או יעדים מסוימים (Shenke, 1986). קהילות הייעוד ייחודיות בכך שלמרות שהקמתן מכוונת מטרה, מערכות היחסים שבבסיסן מקיפות את כל תחומי החיים ומייצרות אורח חיים משותף. שיתוף כלכלי בקרב קהילות ייעוד נפוץ, אך אינו אחיד ואינו מחייב. מעבר לכל ההבדלים, המשותף לכלל קהילות הייעוד הוא יצירת קהילה המשתפת כמה וכמה ממדים בחיי חבריהן (Poteete, 2004).

קהילות ייעוד בישראל

כפי שכבר צוין, קהילות הייעוד נבחנות משאר סוגי הקהילות בכך שמילוי האינטרסים הקבוצתיים מוכל בתוך אורח חיים משותף לחברי הקהילה. כוללנות זו נובעת מהתפיסה כי תיקון עולם צריך להיעשות תוך

כדי כינון של חיי היומיום בפריפריה החברתית והגיאוגרפית (אברהמי ומנור, 2006). **בהשוואה לקהילות העולם, הקהילות בישראל ייחודיות בעצם היותן מעורבות בקהילה הסובבת ופונות בפעולתן בעיקר כלפי חוץ, מתוך תפיסה משימתית של מעורבות חברתית ועשייה.** במונחי של Putnam (2000), ניתן להגדיר את כל הקהילות בישראל כארגונים חברתיים מרשתים (Bridging), המכוונים כלפי חוץ, לעומת קהילות עולמיות המתאפיינות יותר כארגונים מלכדים (Bonding).

קהילות המשימתיות בישראל: היבטים דמוגרפיים

מסמך זה מתבסס על ממצאי המחקר המקיף שנערך על קהילות הצעירים המשימתיות המקושרת לקרן שח"ף. קהילות הצעירים המשימתיות מוגדרות על ידי קרן שח"ף, כ"מודל של התיישבות קבע חברתית, המוקמת על ידי קבוצה של צעירים באזורי הפריפריה הגיאוגרפית בישראל"¹.

במחקר נעשה שימוש בכלים איכותניים ובכלים כמותניים. כלי המחקר האיכותניים כללו ראיונות עומק פתוחים, ראיונות חצי מובנים וכן בשלוש קבוצות מיקוד בצפון, במרכז ובדרום, אשר כללו בסך הכול נציגים מ-16 קהילות שונות. ראיונות נערכו גם עם נציגי רשויות מקומיות, שותפים לעשייה, מוטבים ישירים של פעילות הקהילה ודמויות משמעותיות לפעילות הקהילה ביישוב (מנהלי בתי ספר, נציגי ארגונים שותפים וכו'). כלי המחקר הכמותניים כללו שאלונים שהועברו לנציגים ב-40 קהילות (שאלונים לרכזי הקהילות ושאלונים למנהלי העמותות). סך הכול התקבלו נתונים שונים מ-56 קהילות.

טיפולוגית בסיס של קהילות המדגם

הטיפולוגיה התבססה על מחקר מקדים (קבוצות המיקוד) וספרות מחקרית בתחום, והיא מכילה חמישה סוגים עיקריים של קהילות:

קבוצות מחנכים: קהילות שמקור חבריהן הוא תנועות הנוער (כגון הנוער העובד והלומד, מחנות העולים, דרור ישראל ועוד), אשר נוצרו מתוך אידאל חברתי. הקמת הקהילות מהווה את יישום חזונה של התנועה.

קיבוצים עירוניים: קהילות הממשיכות את אידאל הקיבוצים (בהיבט החברתי והכלכלי) בערים.

גרעינים תורניים: קהילות שחבריהן התחנכו על ערכי הציונות הדתית. הגרעינים הוקמו מתוך רצון לתרום לחברה הישראלית ובה בעת לחזק ערכים יהודיים.

קהילות עצמאיות צעירות: קהילות צעירות יחסית הן מבחינת ותק הקהילה הן מבחינת גיל חבריה, אשר אינן מחוברות לתנועה או לרשת כלשהי.

קהילות בני מקום: קהילות שחבריהן התגוררו ביישוב טרם התאגדו לקהילה. לקהילות מסוג זה שתי גרסאות: בגרסה הראשונה והנפוצה יותר בקהילות המחקר, חברי הקהילה משתייכים לאותו מגזר או מוצא (כגון, בני העדה האתיופית, בני העדה הקווקזית או בני המגזר הערבי) ולהשתייכות זאת משמעות בהקמת הקהילה וכן השלכות על מטרותיה. בגרסה השנייה, חברי הקהילה מתאגדים סביב אינטרס משותף או משימה מסוימת, אך חבריה אינם משתייכים בהכרח לרקע מגזרי/אתני משותף. קבוצות אלו, אשר התהוו מתהליך של התארגנות קהילתית (Community organizing, ראו בהרחבה אצל קאופמן, 2002) יכולות להיות מסווגות, במידת מה, כ"קבוצת מצב" (שרייבר, 2009). קהילות אלו מתחילות לרוב כקבוצות אינטרס וקמות באופן מזדמן, בעקבות אירוע או יוזמה מקומית (בעיקר ארגוני הורים, ראו רסיסי, 1997).

¹ ראו הערה 1

מאפייני ותק לפי סוג הקהילה

על מנת לבחון היבטים כרונולוגיים של קהילה, חשוב לתת את הדעת על הקשר שבין סוג הקהילה לוותק שלה. בלוח 2 מופיעה התפלגות הקהילות לפי סוג וקבוצת ותק.

לוח 2: התפלגות קהילות המדגם לפי סוג קהילה וקבוצת ותק²

קבוצת ותק קהילה			
סוג הקהילה	קהילות צעירות (עד 3 שנים)	קהילות בעלות ותק בינוני (עד 6 שנים)	קהילות ותיקות (מעל ל-6 שנים)
בני מקום מהעדה האתיופית	5	2	2
בני מקום מהקהילה הקווקזית/יוצאי חמ"ע	3	1	-
בני מקום מהמגזר הערבי	-	2	-
קבוצת מחנכים	-	3	2
גרעין תורני	1	1	3
קהילות עצמאיות צעירות	5	2	1

מן הלוח עולה כי רוב קהילות המדגם (14 בסך הכול) הן קהילות צעירות, ומיעוטן – ותיקות (8 בסך הכול). עוד עולה כי בכל סוגי הקהילות קיימות קהילות בעלות ותק בינוני. עוד עולה כי מבין כלל סוגי הקהילות, בקרב הגרעינים התורניים נמצא הוותק הרב ביותר.

בחלוקת הבסיס בין קהילות שחבריהן בני המקום לקהילות שחבריהן אינם בני המקום, ניתן לראות כי באופן כללי קהילות שחבריהן אינם בני המקום ותיקות יותר מן הקהילות שחבריהן בני המקום. השוואת ממוצעי וותק הקהילות מאשרת כי קהילות שחבריהן אינם בני המקום (ותק ממוצע: 6.06 שנים) ותיקות במובהק מקהילות שחבריהן בני המקום (ותק ממוצע: 3.53) ($p < 0.05$).

תהליכי מיסוד לעומת תהליכים ספונטניים בהתנהלות הקהילות

מדדים למאפייני המיסוד בקהילה

מניתוח ראיונות העומק עם נציגי הקהילות ובהתבסס על ספרות המחקר בתחום פותחו ששת המדדים האלה:

- **מאפייני ותק הקהילה:** אין ספק כי ותק הקהילה קשור ברמת מיסוד הקהילה. מעבר לכך, ככל שהוותק רב יותר, כך הפרספקטיבה על הליכי הקהילה רחבה יותר ותקפה יותר.
- **קשר לרשת קהילות:** היקשרות לרשת קהילות מהווה אף היא מאפיין מוסדי, שכן התחברות לארגון רחב יותר מעיד על רקע יציב, הן מבחינת תשתיות הן מבחינת משאבים.
- **רקע להקמת הקהילה:** קהילות מסוימות הוקמו לטיפול בצרכים נקודתיים, בדומה לקהילות אינטרס אנומיות (ישי, 1989), ואילו קהילות אחרות הוקמו מתוך מניעים רחבים יותר, מתוך תפיסת הקהילה כגוף "מתקן עולם".

² ממצאים אלו מבוססים על השאלונים לרכזי הקהילות. מאחר שלא התקבלו נתונים מרכזי קהילות הקיבוצים העירוניים, אין בלוח זה נתונים באשר לקהילות אלו.

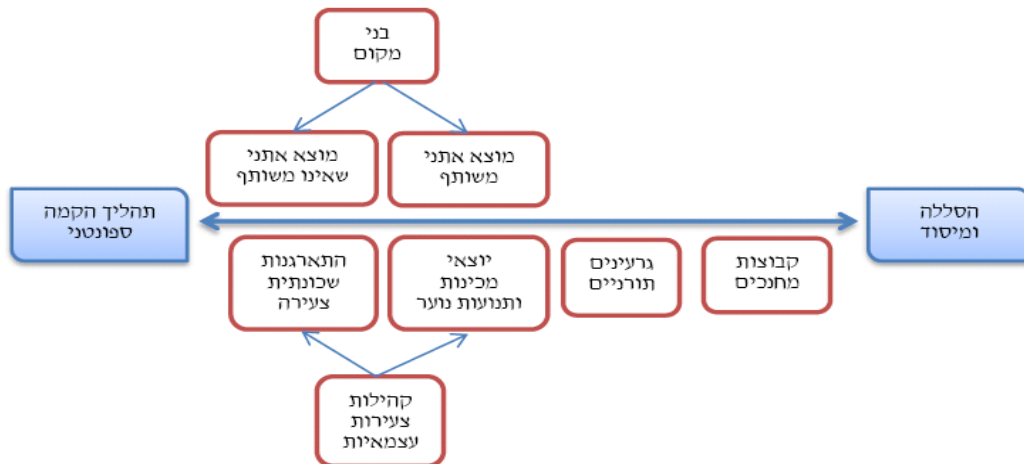
- **בסיס אידאולוגי משותף לחברי הקהילה:** מאפיין נוסף אשר נמצא בניתוח הראיונות עם נציגי הקהילות כמתלווה פעמים רבות להליכי מיסוד הוא מצע רעיוני המחבר בין חברי הקהילה. מצע זה יכול להיות אמונה דתית משותפת או אידאלים פוליטיים חברתיים. בסיס זה מסייע במיצוב תהליכי קבלת ההחלטות בקהילה, בעמידה מובחנת מול גופי מימון שונים ובשימור על גבולות הקהילה.
- **חיי הקהילה מפותחים:** מניתוח ממצאי המחקר המקיף עלה כי בקהילות שבהן מושם דגש על חיים פנים קהילתיים, קיימת, פעמים רבות, הבנייה המאפיינת ארגונים ממוסדים.
- **אופי המטרות:** על אף שכל הקהילות המקושרות לקרן פועלות למען אינטרסים ציבוריים, בקרב חלק מהן, בעיקר המוסללות יותר, נמצאה התייחסות למכלול מטרות רחב יותר – מן המעגל הפנים קהילתי על למעגל הרחב הכלל ארצי.

ניתוח מדדי המיסוד בקהילות

על בסיס המדדים למיסוד שהוצגו בחלק הקודם ועל בסיס מידע נוסף שעלה מראיונות העומק עם נציגי הקהילות, מוצבו קהילות המדגם על ציר סכמטי המתאר מאפיינים מוסדיים לעומת מאפיינים ספונטניים בתהליך הקמת הקהילות. בצד אחד של הציר מוקמו סוגי קהילות שבסיפור הקמתן אותר ריבוי יחסי של מאפייני מיסוד ובצדו השני סוגי קהילות שבהן אותר מיעוט של מאפייני מיסוד. בתווך מוצבו סוגי הקהילות השונות לפי מינון מאפייני המיסוד שאותרו בסיפור תהליך הקמתן.

בתרשים 1 מתואר הציר ובלוח 3 מחולקות הקהילות השונות לסוגיהן ועל בסיס מאפייני מיסודן.

תרשים 1: פיזור סכמטי של קהילות המדגם על ציר אופן ההתארגנות



לוח 3: סוגי הקהילות בחלוקה לפי מאפייני מיסוד

מאפייני מיסוד	סוגי קהילה	אפיוני ותק	קשר לרשת קהילות	רקע להקמת הקהילה	האם קיים בסיס אידאולוגי משותף?	חיי קהילה ענפים מול מכוונות משימתית	אופי המטרות
בני מקום	חברי הקהילה בעלי רקע אתני משותף	רוב הקהילות מסוג זה צעירות	ישנה נטייה בקרב הקהילות מסוג זה לרישות וצמיחה	הקהילה מוקמת לרוב מתוך צורך כללי או נקודתי המשותף לכלל בני העדה/המגזר. לדוגמה, דימוי עצמי נמוך, התרחקות מן המסורת העדתית/מגזרית בקרב הדור הצעיר	לא בהכרח	דגש על מכוונות משימתית, עם שאיפה לפיתוח חיי קהילה	מטרות בעיקר ברמה הלוקאלית
	בלא אתני משותף	קהילות צעירות	בלא רישות	ההקמה היא על רקע אירוע בודד הקשור לרוב למקום המגורים. לדוגמה, קבוצת הורים השואפת להעלות את רמת מוסדות החינוך בעיר.	לא בהכרח	דגש על מכוונות משימתית	מטרות ברמה הלוקלית בעיקר
חברי הקהילה אינם בני המקום	קהילות עצמאיות צעירות	רוב הקהילות מסוג זה צעירות	לרוב בלא רישות	ההקמה היא על רקע הרצון לאורח חיים במסגרת קהילה, תוך קידום תפיסות חברתיות	לרוב קיימת אידאולוגיה משותפת	לרוב חיי הקהילה מרכזיים ולהם מצטרפות משימות שונות	מטרות ברמה הלוקלית בעיקר
	קבוצת מחנכים	רוב הקהילות מסוג זה בעלות ותק בינוני עד ותיקות. גם הקהילות בשאיפה להתבססות	מרושתות כחלק מתנועת נוער	הקמת הקהילה היא פועל יוצא של תפיסת "ההגשמה" בעולם המודרני.	האידאולוגיה המשותפת היא בבסיס הקמת הקהילה	חיי קהילה ענפים לצד תפיסה משימתית	שאיפה לשינויים ברמה ראשונית (הקבוצה), שניונית (היישוב) ושלישונית (כלל הארץ)
	גרעין תורני	רוב הקהילות מסוג זה בעלות ותק בינוני עד ותיקות.	מרושתות	הקמת הקהילה היא פועל יוצא של רצון לחזק את הזיקה ליהדות במקום היישוב, ליצור אינטגרציה ולהניע שינוי חברתי	האידאולוגיה המשותפת היא בבסיס הקמת הקהילה	זיקה משימתית לצד חיי קהילה התלויים במידה רבה בגודל הגרעין	שאיפה לשינויים ברמה ראשונית (הקבוצה), שניונית (היישוב) ושלישונית (כלל הארץ)

בחלקים שיובאו להלן יפורטו הממצאים הקשורים לכל אחד ממאפייני המיסוד שצוינו³.

³ מאחר שמאפיין ותק הקהילה אינו קשור לסיפור תהליך הקמתה לא נתייחס אליו בחלק זה

קשר לרשת קהילות

מן המחקר עלה כי ההסללה הממוסדת אופיינית לקהילות אשר נגזרות מרשת קהילות מארגנת. ההסללה אף ממוסדת וממושכת יותר כאשר מדובר בקהילות בוגרים של תנועות נוער.

כדוגמה למובנות המוסדית של הקמת קהילה במסגרת רשת קהילות, ניתן להביא את תיאורו של חבר קהילת בוגרי תנועת נוער, אשר הסביר את שלושת מעגלי השייכות של תנועתו: "הקבוצה" – הוא המעגל המצומצם ביותר, המהווה למעשה את הקהילה, אחריה "השכבה", "המעגל" או "הקיבוץ" המהווה אוסף של כמה קבוצות באותו אזור ולבסוף התנועה הארצית.

גם אצל קהילות המשתייכות לרשת אשר אינה תנועת נוער נמצאה רמת הסללה ממוסדת יחסית. בקהילות אלו החיבור הראשוני בין חברי הקהילה התקיים, לרוב, במכינה צבאית, מדרשה, ישיבה וכו' אשר היוותה גורם מאגד אך גם סללה לעתים בסיס לאידאולוגיה המחברת בין החברים. בסיוור בגרעין תורני, תיאור אחד הנציגים את תהליך הקמת הקהילה:

הגרעין התורני הישן הוקם על ידי קבוצה של אברכים שהתמקמו במקום והקימו בו כולל ונשארו במקום גם לאחר החתונה והילדים... ישנו מערך מתודולוגי של קליטה.

לעומת זאת ברבות מן הקהילות האחרות, אשר התאגדו סביב משימה מוגדרת או בעקבות נסיבות חיצוניות או צרכים מסוימים (אופייני לבני מקום ולקהילות צעירות), תהליך ההקמה היה ספונטני יותר ולא כלל היכרות משותפת ארוכת שנים או "בית גידול" משותף.

רקע להקמת הקהילה

מן הרקע ההיסטורי של הקהילה ניתן ללמוד על המוכוונות הראשונית של הקהילה – הקמה על רקע מבוסס וקיים כמו במקרה של קהילות המשתייכות לרשת קהילות לעומת הקמה על רקע של אירוע או צורך נקודתי כמו ברבים מן המקרים של קהילות בני המקום.

כך מתארת לדוגמה אחת מנציגות קהילות השייכות לרשת קהילות של תנועות נוער את התהליך ההיסטורי של הקמת הקהילה:

הכול התחיל כשתנועות הנוער חוו משבר בשנות ה-80, כשההגשמה של הקיבוץ כבר לא הייתה רלוונטית. בוגרים של תנועות הנוער חיפשו אפיק חדש שיהיה רלוונטי לחברה הישראלית... מתוך כך צמחו קיבוצי המחנכים. ציר נוסף שהביא להתפתחות קהילות כאלה זה העניין של חידוש החיים השיתופיים.

אלמנטים ספונטניים יותר נמצאו בסיפור המכונן של קהילות עצמאיות צעירות, בעיקר כאשר דובר על התארגנות שכונתית. במקרים אלו, חברי הקהילה התכנסו בעיר בעיקר לצורכי לימודים באקדמיה ובחרו בחיי הקהילה כאקט של מעורבות חברתית וכן כמעין "רשת ביטחון חברתית". התארגנות שכונתית נמצאה בעיקר בערים גדולות הבנויות שכונות שכונות.

בהשוואה לכך, במקרה של קהילות בני המקום, ההקמה החלה בתהליך של זיהוי צרכים והקמת קהילה לצורך פעולה ממוקדת ומתוך רצון להיענות לאותם צרכים, דהיינו הקמה נסיבתית. כאשר דיברו נציגי קהילות בני המקום על תהליך ההקמה, תמיד חברו לכך יעדים ומטרות ממוקדים. נציגי קהילות בני מקום מהעדה האתיופית מפרט את הצרכים שעליהם התבסס תהליך הקמת קהילתו:

אנחנו יודעים שאת כל הפוטנציאל, מבחינת אידאלים ומוטיבציה, יש לחברי העדה כי אנחנו מכירים אותם וכי ראינו את המאמצים שעשו בעלייה ושעושים בקליטה אבל משהו נפרם במעבר הזה, משהו נשבר איפשהו בדרך. גילינו שהנושא הקהילתי הוא נושא רגיש. החיים הקהילתיים בחו"ל שונים בתכלית מהחיים הקהילתיים בארץ גם בהיבט הפיזי וגם בהיבט של שותפות קהילתית. הנושא השני הוא מנהיגות. המנהיגות הייתה מאוד ברורה בחו"ל ופה הכול הלך לאיבוד... והדבר השלישי הוא כמובן השפה. אנשים ידעו מי הם ומה הם רוצים להיות

ופתאום הכול משתנה...הבנתי שגם אם אני פעיל במסגרות בלתי פורמליות אני לא ממש עוזר להם, כי למרות המאמצים, אנחנו מתעסקים עם חברה פגועה, עם חברה שלא נמצאת במקום של חזקה אלה של חולשה... אנחנו גם גילינו, סביבנו ועל עצמנו שכל אחד מאתנו שגדל בשכונות עם ריכוז של בני העדה - כל אחד שקצת הצליח מיד ברח משם והלך למקומות יותר "חזקים", שזה נכון בכלל לגבי עיירות פיתוח. אבל כמו כדור שלג, החברה נהית יותר חלשה... אמרנו שאנחנו רוצים להפוך את הגלגל, רוצים להחזיר חברי חזקים לשכונה ולחזק מהשורש. כל הפעילויות שבאות מבחוץ [מופעלות על ידי גורמים חיצוניים] בשלב מסוים נפלו.

בדומה, נציג קהילת בני מקום מהמגזר הערבי מספר על תהליך הקמת קהילתו אשר התבסס על פרויקט חברתי מסוים ביישוב:

הקהילה הוקמה והתגבשה סביב פרויקט מנהיגות צעירה - אנשים שהתנדבו בשירות האזרחי והיה צורך לחזק אותם, אז נעשינו קהילה מחזקת עבור הצעירים הללו.

הקמת קהילות נסיבתית וממוקדת מטרה בלטה אף יותר כאשר דובר בקהילות בני המקום בלא מוצא אתני משותף. פעמים רבות נמצא כי בקהילות אלה, המשימה קודמת לקהילה והקמת הקהילה מתארגנת סביב משימה ממוקדת העונה על צורך ספציפי ומקומי. לדוגמה:

לפני כחמש שנים, עלתה בתוך קבוצת חברים אישית השאלה מה עושים עם הילדים שעולים לכיתה א'. יש תפיסה שמערכת החינוך בעיר לא מספיק איכותית. יש שני בתי ספר איכותיים בחיפה ורבים מהחברים שלנו שולחים את ילדיהם להתחנך מחוץ לעיר.

הכול התחיל עם קבוצת הורים שהילדים שלהם היו בגן והיו מודאגים מרמת החינוך במעבר לגן עירייה...אותה קבוצה החלה ליצור קבוצת שיח לגבי מה אפשר לעשות בנושא, תחת המטרייה של מרכז הצעירים בעיר. במקביל הייתה קבוצת הורים נוספת, שחשו שחסר להם מעורבות של הורים בחינוך והעשרה לגיל הרך... כעבור זמן מה, קבוצת היגיל הרך' הוזמנה לאחת הפגישות של קבוצת ההורים מהמרכז לפעוט ונוצר איחוד של שתי הקבוצות. אנשי הליבה של הקבוצה החדשה שנוצרה עבדו כדי להשיג עוד אנשים ולפרסם, מתוך המקום של הכוח המספרי... בהתחלה לא היינו קהילה, אלא קבוצת משימה שהמטרה שלה היא קידום החינוך ביישוב.

בסיס אידאולוגי משותף

גם הבסיס האידאולוגי המשותף כמאפיין את המיסוד, נמצא בעיקר בקרב קהילות המשתייכות לרשת קהילות ובהן בעיקר קהילות של בוגרי תנועות נוער. דברים אלו באים לידי ביטוי בדבריו של חבר גרעין תורני:

קבוצה היא דבר שמשותף בין אנשים - מעצם המבנה אי אפשר ליצור חברה עם ערכים כל כך שונים... הרעיון שלנו כקהילה היא משימה שיתופית. קשה להצטרף אלינו, זה דורש לשנות דרך ארץ ומטרות חיים וזה בסופו של דבר יוצר דמיון רב בין האנשים.

בבחינת מידת ההומוגניות בין חברי הקהילות בהיבט של מגוון הדעות בקהילה, הקהילות ההומוגניות ביותר הן הגרעינים התורניים, ויותר מאלו – קבוצות המחנכים.

לעומת זאת בקרב קהילות הצעירות העצמאיות דיברו החברים על מגוון בדעות, ברקע ובמוצא:

אנחנו חצי חצי מהכול: דתיים וחילוניים, בני מקום וחברים מבחוץ... אנחנו פלורליסטים... חצי דתי חצי חילוני, חצי אשכנזי חצי ספרדי, חצי רווק חצי נשוי...

חיי קהילה מפותחים

חיי קהילה ענפים נמצאו בעיקר בקרב קהילות בוגרי תנועות נוער וקהילות צעירות עצמאיות. דוגמה לחיי קהילה ענפים במיוחד נמצאה בתיאורו של נציג קהילה עצמאית צעירה:

לימוד משותף, עשייה משותפת וחיים משותפים - אלו שלוש הרגליים של הקהילה... יש חיי קהילה מאוד טובים וענפים מתוך כך שאנחנו חברים טובים שאוהבים להיות ביחד. יש ערב לימוד אחת לשבוע ואחת לחודש שבת משותפת.

חגים ושבתות מהווים גורם מפגש מרכזי במיוחד עבור גרעינים תורניים, הן מההיבט הדתי הן מהעובדה שברבים מן הגרעינים התורניים מספר החברים גבוה ולכן החגים והשבתות מהווים הזדמנות למפגש:

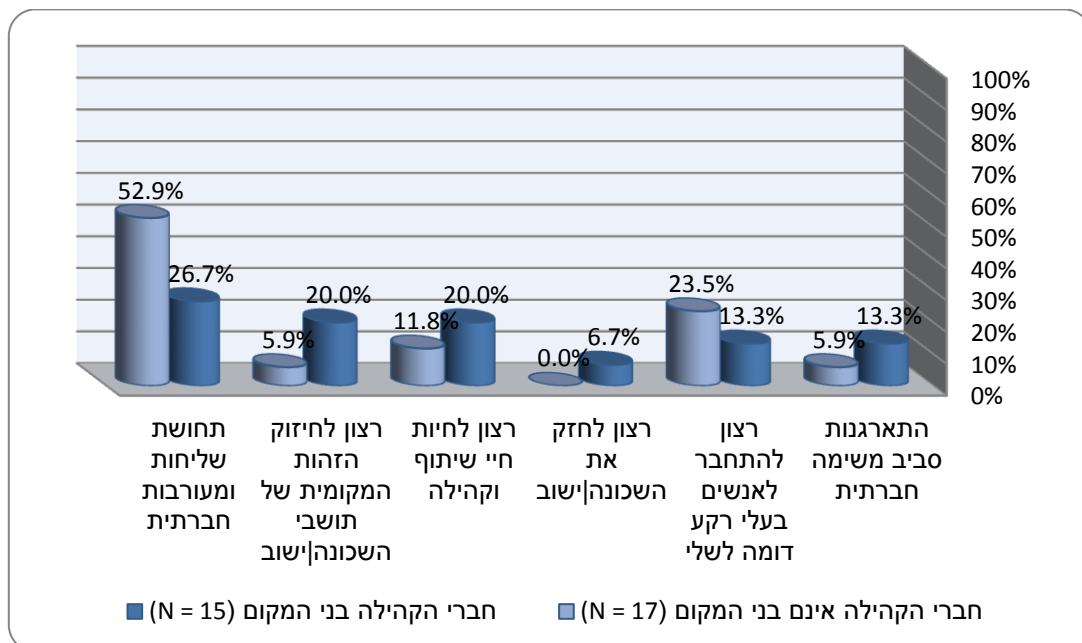
כל הגרעין נפגש פעם עד פעמים בשנה, בעיקר סביב שבתות פעילות של הגרעין או חגים... אנשים מהגרעין מתפללים בבתי כנסת שונים בהתאם למקום מגוריהם, לאחרונה עלתה יוזמה לתפילה משותפת בשבת. לכן מנסים להשיג מקום לתפילה קבועה. בחגים כמו ל"ג בעומר היה מפגש די גדול של 60-70 משפחות. ביום העצמאות נפגשו כ-30-40 משפחות לריקודים...

בסיפורי ההקמה של הקהילות, נמצא כי סוג הקהילה שבה עיקר המוכוונות הייתה כלפי עשייה חוץ חברתית ופחות כלפי עשייה פנים קהילתית היה קהילות בני מקום בלא מוצא אתני משותף. באחת הקהילות הללו סיפרה הנציגה כי רק לאחר שהתאגדה הקבוצה סביב האינטרס המקומי המשותף, "הבנו שאנחנו קהילה...".

אופי המטרות

בבחינת המטרות המוצהרות של כל קהילה נמצא כי הקהילות בעלות מאפייני המיסוד הרבים יותר, כלומר, קבוצות מחנכים וגרעינים תורניים ציינו בעיקר מטרות כלליות, ברמה הכלל ארצית. דברים אלו באו לידי ביטוי בהתפלגות התשובות בשאלון, בעיקר בהבדל בין קהילות בני המקום לקהילות שחבריהן אינם בני המקום, כפי שמתואר בתרשים 2.

תרשים 2: התפלגות המשיבים לפי בחירת הערך המכוון החשוב ביותר ולפי חלוקה לבני המקום ושאינם בני המקום



מן התרשים עולה כי רוב נציגי הקהילות שחבריהן אינם בני המקום התייחסו לרמה החברתית הרחבה ובחרו בערך "תחושת שליחות ומעורבות חברתית" כערך החשוב ביותר (כ-53% מהם), לעומת זאת בתשובותיהם של נציגי הקהילות בני המקום ניתן לראות פיזור גדול יותר. מעבר לכך, ניתן לראות כי הערכים הקשורים לרמה המקומית ובעיקר לחיזוק המקום ("רצון לחזק את השכונה/יישוב" ו"רצון לחיזוק הזהות המקומית של תושבי השכונה/יישוב"), כמו גם הערך של שימת דגש על התארגנות משימתית נבחרו כערכים החשובים ביותר בעיקר על ידי נציגים של קהילות בני מקום. לעומת זאת הערכים ברמה האישית, "רצון להתחבר לאנשים בעלי רקע דומה לשלי" ו"תחושת שליחות ומעורבות חברתית" נבחרו כערכים המכוננים החשובים ביותר בעיקר על ידי נציגים מקהילות שחבריהן אינם בני המקום.

מתוך שש המטרות השונות, שתיים ("רצון להתחבר לאנשים בעלי רקע דומה לשלי, ו"רצון לחיי שיתוף וקהילה") מוכוונות כלפי פנים הקהילה והשאר קשורות ליעדים מחוץ לקהילה. מן התרשים עולה כי מעבר לשאיפה המשותפת של כל נציגי הקהילות לפעול כלפי חוץ, גם בקהילות של בני המקום וגם בקהילות שחבריהן אינם בני המקום קיימת מכוונות כלפי פנים: חמישית מן המשיבים מקהילות בני המקום הצביעו על "רצון לחיות חיי שיתוף וקהילה", לעומת כ-12% מקרב המשיבים מן הקהילות שחבריהן אינם בני המקום. במטרה ה"פנימית" השנייה "רצון להתחבר לאנשים בעלי רקע דומה לשלי" התהפכו היוצרות כשקרב לרבע מהמשיבים מן הקהילות שחבריהן אינם בני המקום הצביעו עליו כערך משמעותי, לעומת כ-13% מקרב המשיבים מקהילות בני המקום.

ההבדלים בערכים המכוננים שהובילו להקמת הקהילה בקרב קהילות של בני המקום לעומת קהילות שחבריהן אינם בני מקום, באו לידי ביטוי גם בראיונות העומק: נציגי קהילות של בני המקום דיברו במונחים של מטרות ויעדים מוגדרים ושל פעולה מתוך ההיכרות עם צורכי האוכלוסייה/המקום. מדבריהם של מייסדי קהילות בני המקום עולה כי הקהילה הוקמה מתוך צורך, מתוך התגייסות למשימה ומתוך רצון ממוקד לחזק את בני העדה והיישוב. לדוגמה:

רצינו לבוא לעזור מבפנים בפורמט שגם יחזק אותנו וגם שתמיד נוכל להמשיך לתת. במילים אחרות, יצירת קהילה למען עשייה חברתית.

לעומת זאת, נציגי קהילה שחבריה אינם בני המקום הסביר כי הקהילה הוקמה, בין היתר, מתוך הרצון האישי לתמיכה נפשית וחברתית בין החברים הצעירים בעיר חדשה:

באופן כללי היה את הדבר הזה שאף אחד מאתנו לא היה בן העיר והקהילה סיפקה חברה ומעין ביטחון חברתי.

באופן שאינו מפתיע, ברוב הראיונות דיברו הנציגים במונחים של הגשמה ותחושת שליחות אשר ליוו את תהליך הקמת הקהילה. יחד עם זאת, בעיקר בקהילות שחבריהן אינם בני מקום ואשר כונו דרך תהליך הסללה ממוסד (דוגמת קבוצות מחנכים), הערכים המכוננים הוגדרו שוב ושוב בעיקר ברמת האידאל ופחות מתוך צרכים אישיים או לוקליים:

הסיבות שבגינן הגענו לעיר היו שחיפשנו מקום "להגשים בו" אחרי הצבא. ידענו שאנחנו מחפשים מקום בצפון, חיפשנו עיר שזקוקה לנו. פנינו לכמה עיריות באזור, כאשר הקריטריונים היו מידת ההתאמה בין הצרכים של המקום לנכונות שלנו לתת, ומידת הנכונות של הרשות המקומית.

בדומה, כך תיאר נציג גרעין תורני את חזון הקהילה:

...תפקידינו כעם להיות אור לעצמינו ואור לאנושות. לייצר חברת חסד. חברה דמוקרטית. דמוקרטיה לא יכולה להתנהל בצורה טובה אם אנשים אינם מבוססים כלכלית. צריך לייצר חברה רוחנית... אנחנו קוראים לאנשים מכל הארץ לייצר שינוי... אנחנו שליחים לעשייה לחיבורים חברתיים בחברה הישראלית.

נציגי קהילות אלו הביעו שאיפות תאורטיות בנוגע לבניית מציאות חדשה טובה יותר, חלופית למציאות החיים הקיימת והשתמשו במושגים כגון "להפוך את הגלגל". בכדי להשפיע ולשנות מנגנונים פגומים בחברה, נציגי קהילות הצהירו על מטרות רחבות בתחום העשייה החברתית בכלל ובתחום החינוך בפרט.

ברבים מן הראיונות, גם כאשר דיברו הנציגים במונחי מטרות מופשטות הם ציינו כי לאורך השנים והניסיון, המטרות משתנות, סוג המטרות משתנות ואף רמת המשגת המטרות משתנה:

בהתחלה היו לנו חלומות ויעדים גדולים אבל לאט לאט ירדנו מהחלומות שלנו והתחלנו לנסח יעדים: חינוך, תעודות בגרות, גיוס לצה"ל. אני יכול להעיד שאנחנו חתומים על הגיוס לצה"ל בשכונה.

גם מנגנון הפוך נשמע במהלך הראיונות עם נציגי הקהילות. נציגת רשות מקומית מספרת לדוגמה על ההתנסות של הקהילה הפועלת ביישוב אשר התאגדו בתחילה סביב בעיות קונקרטיות ביותר ומתוך ההירתמות לעשייה, התגבשו המטרות וקיבלו פרספקטיבה רחבה יותר:

המטרות התרחבו עם הזמן. הן החלו במיקוד בנושא החינוך בבתי ספר היסודיים – הייתה ברקע מטרה רחבה ליצירת שינוי חברתי בבתי הספר היסודיים בעיר ולא רק עבור הילדים של חברי הקהילה. הם הבינו שהחינוך הזה קשור לכלל הקהילה ולא רק לבועה של ילדיהם – מהבחינה הזו זו קבוצה מאד ייחודית ... זו קבוצה עם ראייה חברתית מאד רחבה.

לעומת זאת, נציגי קהילות אחרות התמקדו בהיענות לצרכים ממוקדים ולקשיים ייחודיים ליישוב שבו הם פועלים, אשר התמזגו לעתים עם יעדים אשר חברי הקהילה הציבו לעצמם. נציגי הקהילות אשר הביעו מטרות מסוג זה השתייכו, לרוב, לקהילות שחבריהן בני המקום. לדוגמה:

החזון שלנו הוא השתלבות בקהילה כשוויים. אנחנו לא רוצים שהחזקים יעזבו את העיר. אנחנו בתקווה לפתח זהות אישית – לא למחוק את הזהות העדתית. הצעירים תופסים את המוצא כחולשה. אנחנו שואפים להכרה בזהות עדתית ישראלית.. אנחנו שואפים לצמצום הסטריאוטיפים. להתרחבות של השכלה גבוהה בקרב בני העדה. אנחנו שואפים לזהות את הצרכים המקומיים של הקהילה...

תהליכי מיסוד בקהילות כיום

עד כה דנו בתהליך הקמת הקהילה, תוך כדי התמקדות במאפייני מיסוד לעומת מאפיינים ספונטניים. בחלק זה נסקור, באופן ראשוני, תמורות אשר חלו בקהילות השונות בהיבט המוסדי.

התבוננות בתהליכים קהילתיים בפרספקטיבה של זמן

טרם נדון בתמורות שהתחוללו בתחום המיסוד בקהילות השונות, חשוב להסתייג ולציין כי המחקר המקיף שנערך על קהילות אלו אינו מחקר אורך. התגלגלות והתהוות הקהילות לא תועדו "בזמן אמת" והן נשענות בעיקר על מידע מנציגי הקהילות ומעט מידע נוסף מנציגי קהלי היעד של הקהילה ונציגים של גופים שיתפו פעולה בעבר עם הקהילות, אשר רואיינו גם הם. הסיבה שניתן בכל זאת לתאר תהליכי השתנות קהילתיים באופן כרונולוגי, היא שיש בידינו נתונים משווים בעיקר מהשאלונים שהועברו לנציגי הקהילות ואשר מתייחסים ברובם לנעשה בקהילה כיום.

ניצד באים לידי ביטוי תהליכים של מיסוד בקהילות

מהתבוננות כוללת בממצאי המחקר, ניתן להצביע על כמה תמורות מרכזיות אשר חלו בקהילות בהיבט המוסדי.

גדילה וצמיחה, הסתעפות וליווי קהילות צעירות מנתוני השאלונים שהועברו לנציגי הקהילות ולמנהלי העמותות, עולה כי במרבית קהילות המדגם דווח על הגירה חיובית של חברים אל הקהילה. בנוסף, באחוז ניכר מן הקהילות נשמרת מגמת יציבות במספר החברים ורק במעט מאוד מן הקהילות דווח על הגירה שלילית. נתונים אלו מצביעים על כך כי בכלל קהילות המדגם, מסתמנים תהליכים של שמירה על יציבות והסללה. עוד עלה כי לאורך השנים, קהילות, אשר היו ייחודיות במאפייניהן (לדוגמה, קהילה של בני המגזר הערבי, קהילות צעירות עצמאיות הפועלות במרחב העירוני), נמצאות בשאיפה להתפתח ולייצר מודל ליזום קהילות נוספות בעלות מאפיינים דומים. כחלק משאיפה זו נציגים מקהילות אלו מלווים ו"מאמצים" קהילות אחרות בראשית הקמתן ומהווים בשבילן מקור ליעוץ והכוונה. נציג קהילה צעירה עצמאית תיאר תהליך זה:

יצרנו קשרים מצמיחים לקהילות חדשות, למרות שאנחנו, בזמנו, היינו רק בני שנתיים... ליווינו את הקהילות בתחילת דרכן ויצרנו כנסים משותפים. נוצר פורום קהילות שבו נציגי הקהילות נפגשים אחת לשבועיים ולומדים על חיי הקהילה.

תופעת ליווי קהילות בראשית דרכן מעניינת ביותר כאשר היא מתרחשת במגזרים בהן מושג הקהילה אינו מובן מאליו. נציג קהילה ערבית מסביר:

הביטוי "קהילה", אין לו משמעות במגזר הערבי, אין מילה בערבית לתיאור התופעה ולכן גם נדחו בעבר על ידי ראשי המועצה.

בדיון בקבוצות המיקוד, נציג נוסף של קהילה ערבית בראשית דרכה תיאר את תהליך "האימוץ":

אנחנו מהווים למעשה "ניצן" של קהילת [שם הקהילה הערבית המלווה]. אני הייתי עובד קהילתי ונשחקתי עד שנפגשתי עם ראש הקהילה [המלווה] ורעיון הקהילה נראה לו מעניין וחדשני, לא הכרתי זאת קודם.

הליכים אלו מסמלים אלמנטים של צמיחה, גדילה וקיימות – הן לתופעת הקהילות בכלל הן לכל קהילה וקהילה.

מיסוד תוך שימוש במודלים של קהילות קיימות אלמנט התמסדות נוסף אשר אותר בעיקר בקהילות של בני המקום, המהוות תופעה חדשה יחסית בהשוואה לשאר הקהילות בישראל, הוא שימוש במודלים, התנהלות ואף ז'רגון "קהילתי" קיים, כדי לתאר הליכים קהילתיים וכדי לפעול מול גופים מממנים. מניתוח הראיונות עם נציגי קהילות בני המקום עלה כי קיימת למידה מתמדת והתפתחות. הדבר מתבטא בהתייעצות עם קהילות ותיקות, בהקמת עמותות ובשימוש במינוח המקובל בקהילות הוותיקות והממוסדות יותר.

אחת הדוגמות לכך היא שבקהילות של בני העדה האתיופית, מתייחסים נציגי הקהילות לקהילה כ"גרעין" ולעתים אף כ"גרעין תורני", זאת על אף שברוב הקהילות מסוג זה הזיקה הדתית היא מעורבת. ניתן לפרש את השימוש במינוח זה, כהיבט של הסללה ומיסוד קהילתיים, אם מתייחסים למיסוד כתהליך שמטרתו השגת ערך ויציבות (הנטינגטון, 1968). השימוש במונחים קיימים מסייעים אף לחברי הקהילה בעמידה מול גופים ממנים, שכן המושג "גרעין תורני" מוכר ומרמז על שאיפות לשירה על יציבות, גדילה והסתעפות. מעבר לכך, למידה ממודלים קיימים ומוצלחים מייצגת כושר הסתגלות שמאפיין אף הוא גופים ממוסדים.

את הצלחתן של קהילות בני המקום ברמה המוסדית והמבנית ניתן ללמוד מדבריו של נציג קהילת בני מקום מן העדה האתיופית שמתאר את פעולתה הרחבה של הקהילה:

הגרעין [פועל] בעזרת העמותה שלו. העמותה פועלת כארגון יזם שגם מפעיל גרעינים אחרים.

חיבור נוסף שמתקיים בין קהילות אלו לגרעינים תורניים בא לידי ביטוי ברמת המטרות הנוכחיות – חיזוק האוכלוסייה הקיימת של בני העדה בעיר. אך בניגוד לגרעינים תורניים שבהם עיקר החברים אינם בני המקום ובינם לבין בני המקום הבדלים רבים מבחינת רקע חברתי כלכלי, בקהילות של בני העדה האתיופית שואפים לחזק על ידי הבאה והחזרה ליישוב של תושבים "חזקים" מבני העדה:

בקהילה, אנחנו דווקא רואים משפחות שהצליחו להשתלב בחברה הישראלית שבאים לחזק את הקהילה האתיופית. הגרעין מעוניין לחזק את הזהות האתיופית כדי להשתלב בחברה הישראלית. הרבה אתיופים חושבים שכדי להשתלב הם צריכים להיפרד מזהותם האתיופית. אנחנו מאמינים במיזוג ולא התבוללות.

דוגמות אלו ממחישות כיצד מצליחות קהילות של בני המקום להגיע למסלול התפתחות ממוסד ומוכר, תוך שמירה על מאפיינים ייחודיים.

התפתחות חיי הקהילה

כפי שכבר צוין בחלקים הקודמים, חיי קהילה ענפים הם סממן להתנהלות ממוסדת שכן הם מצריכים סדרים ומבניות, לוחות זמנים ותיאום בין חברי הקהילה. מעבר לכך הם מסמלים את יציבותה של הקהילה. בסקירת תהליכי ההתפתחות של הקהילות, צוין כי קהילות בני המקום, בעיקר אלו שחבריהן אינם מגיעים מרקע אתני משותף, התאפיינו לרוב בהתמקדות במשימה ופחות בחיי קהילה ענפים בהשוואה לקהילות עצמאיות צעירות או קהילות המשויכות לרשת קהילות. בראייה כרונולוגית של הקהילות מסוג זה, שלמעשה בתחילתן היוו קבוצות אינטרס, על רקע של התארגנות קהילתית מקומית (קאופמן, 2002), פיתחו, לאורך שנות הוותק הקצרות שלהן, אורח חיים קהילתי, שאינו סובב רק סביב המשימה. כפי שמתארת זאת חברת קהילה של בני המקום שחבריה אינם בעלי אתני משותף:

הבנו שחברות בקהילה משמעה התחייבות לאורח החיים הקהילתיים. ישנה צמיחה לכדי קהילה, הקימנו אף עמותה – אנחנו מבינים שהקהילה היא הדבק שמתבר אותנו, נוספו מטרות חדשות ... ומתקיימים מפגשים קהילתיים שאינם קשורים ישירות למשימות.

סיכום

מסמך זה מהווה ניתוח של ממצאי המחקר שנערך על קהילות הצעירים המשימתיות, מתוך פריזמה הבוחנת אלמנטים מוסדיים ומוסללים בקהילות – מתהליך הקמתן, כפי שמשקף בסיפורים המכוננים של כל קהילה, ועד להתנהלותן כיום, כפי שמשקף מראיונות העומק עם נציגי הקהילות ומן השאלונים שהועברו לנציגים.

בתהליך הכרונולוגי שבו הוקמו הקהילות ניתן לאתר כמה צורות התארגנות הנעות על הרצף שבין הסללה מכוונת וממוסדת, אשר התקיימה בעיקר עבור קהילות השייכות לרשת קהילות שחבריהן אינם בני המקום, לבין התארגנות ממוקדת משימה שלה מאפייני הקמה ספונטניים. יחד עם זאת נמצא כי במהלך הזמן חלו גם בקהילות "הספונטניות" יותר תהליכי מיסוד שונים, כגון צמיחה והסתעפות כלפי חוץ לצד הרחבת חיי הקהילה הפנימיים.

סוגיות היציבות, המובנות והמערכתיות שבפעולת גופי מגזר שלישי חשובה מאין כמוה, שכן בזירה החברתית – פוליטית הישראלית השוקקת, גופים כאלו נמצאים פעמים רבות בסכנת דעיכה, דלדול במשאבים וקשיים בבניית תשתיות יציבות לאורך זמן. קהילות הצעירים המשימתיות בישראל, על כל סוגיהן וגווניהן, מנהלות התמודדות יומיומית זו ומפתחות אסטרטגיות שונות לשמירה על קיימותן הן במובן המעשי הן מבחינת הערך המוסף שלהן. משימת הקיימות מורכבת ומאתגרת אף יותר כאשר מדובר

בקהילות של בני המקום אשר מהוות תופעה ייחודית וחדשה. קיימותן של קהילות אלו מורכבת, כיוון שהיכולת להצמיח קהילה בת קיימא תלויה במידה לא מבוטלת ברקע של חברה, בשפה המשותפת שיצרו לעצמם ובהיכרותם עם מנגנונים והליכים בירוקרטיים הקשורים למיסוד וייצוב במרחב הציבורי. מסיבה זו לקהילות שחבריהן צמחו במרחב חברתי משותף ואשר למדו ממודלים קיימים של קהילות מרושתות אחרות, התנהלות מובנית ומוסדרת יותר זמינה מאשר לקהילות שצמחו באופן ספונטני יותר מתוך צורך נקודתי ואשר חבריהן נאספו באופן ספורדי יותר. העובדה כי ממצאי הניתוח מצביעים על כך כי גם בקהילות בני המקום נרקמים אט אט הליכי ייצוב מובנים אשר משמשים אף כמודל לקהילות חדשות של בני המקום, אינה מובנת מאליה ומעודדת ביותר.

מכיוון שתופעת קהילות הייעוד בישראל צעירה מאוד במונחי מחקר, ותופעת קהילות הייעוד של בני המקום צעירה אף יותר, מעניין יהיה לבחון בהמשך כיצד תתמודדנה הקהילות שלקחו חלק במחקר עם אתגרים נוספים וכיצד תשרודנה בזירה החברתית-פוליטית בישראל, הסוערת מאוד בימים אלו סביב קולות המחאה החברתית. מחקר המשך אשר יתמקד בסוגיה זו יכול לשפוך אור נוסף על ייחודיותן של קהילות הייעוד בישראל ועל תרומתן לחברה. אפיק מעניין נוסף למחקר עתידי, אשר ימשיך את "קו המחשבה" של הניתוח הנוכחי, הוא בחינת אופן התמודדות הקהילות עם צדדיו המתגרים של תהליך המיסוד כפי שהוזכרו גם בסקירת הספרות – שמירה על אוטונומיה מול גופים ממנים או שותפים לעשייה אשר מקנים יציבות מחד אך עשויים מאידך להגביל את חופש הפעולה של הקהילה.

רשימת מקורות

- אברהמי, א' ומנור, א' (2006). קהילות ייעוד שיתופיות בעיר ובכפר. **אופקים בגיאוגרפיה**, 66, 79-94.
- בן-דוד, ג' (1975). מיסוד והתפתחות פוליטית – ניתוח מושגי ותיאורטי. **מגמות, כ"א (3)**, 277-286.
- יש, י' (1989). קבוצות אינטרס בישראל. בתוך: ש' סטמפלר (עורך), **אנשים ומדינה: החברה הישראלית** (עמ' 235-249). תל אביב: משרד הביטחון
- סמואל, י' (1996). **ארגונים - מאפיינים, מבנים, תהליכים**. חיפה: הוצאת אוניברסיטת חיפה.
- קאופמן, ר' (2002). 30 שאלות על התארגנות קהילתית, או איך אומרים organizer בעברית? **שתיל שבכתב**, 11, 8-13.
- קאופמן, ר' וגדרון, ב' (2006). **מיסוד והתמחות המחאה? מאפיינים ומגמות בהקמת ארגונים לשינוי חברתי בישראל**. באר שבע: הוצאת אוניברסיטת בן-גוריון בנגב
- שרייבר, מ' (2009). קהילה פנאי והמתנסים. בתוך: ע' אנגל (עורכת), **פיתוח קהילה מהלכה למעשה** (עמ' 243-260). ירושלים: החברה.
- רסיסי, נ' (1997). ציבור ההורים כקבוצת אינטרס במערכת החינוך. בתוך: א' פלדי (עורך): **החינוך במבחן הזמן** (עמ' 366-371). תל אביב: רמות.

Black, A. & Huges, P., (2001a). *The identification and analysis of indicators of community strength and outcomes*, Occasional paper No. 3 Department of family and community services, Commonwealth of Australia.

Black, A. & Huges, P., (2001b). *What is meant by community strength?* TASA 2001 Conference.

Huntington, S. P. (1968). *Political order in changing societies*. New Haven: Yale University Press.

Gazley, B., & Brudney, J. L. (2007). The purpose (and perils) of government-nonprofit partnership. *NVSQ*, 36 (3). 389-415.

Poteete, A.R., (2004). *The Durability of collective action: When do intentional communities survive challenges?* Workshop in Political Theory and Policy Analysis. Indiana University, Bloomington.

Putnam, R.D., (1995). *Bowling alone: America declining social capital*. *Journal of Democracy*, 6.65-78.

Shenke, B., (1986). *Intentional communities: Ideology and alienation in communal societies*. Boston, Routledg.